

ve službách velikého básníka — ovšem byly to již tehdy kulturní ideály do značné míry retrospektivné a akademicky eklektické. Doba poválečná vyznačuje se stupňováním životnosti ve všech směrech, obrazoborectvím formovým právě jako smyslem pro tvárnost a tvárlivost procesů životních, o jejichž novou skladebnost usiluje; v nejlepších případech měla odvahu začít budovat od základní cely společensky tektonické — to je na ní nej-sympatičtější —, třeba se posud nedobrala zákonných výsledků strukturálnosti zcela průkazné. Manko ohrožující vážně vývoj tvorby nejnovější je však šablona konsolidačnosti a fantóm státotvornosti, které již sem vrhly vážné stíny; kdyby se tato tendence měla stupňovat, byla by tvorba dramatická ohrožena ve svých kořenech a propadla by neúprosně zplanění a zvětralosti dekoračně representativné.

Poznámky vydavatelovy

Svazek Studie z české literatury obsahuje Šaldovy práce, které vyšly (až na poslední) za jeho života jako knihy nebo brožury a nebyly jím zařazeny do žádného souborného svazku. V Souboru díla F. X. Šaldy tvoří doplněk a protějšek k 9. svazku, k Studiím o umění a básnicích (1948). Shrnuje jednak syntetické studie o větším či kratším úseku českého literárního vývoje (Moderní literatura česká, O nejmladší poesii české, O naší moderní kultuře divadelně dramatické), jednak monografické studie o spisovatelích, které Šalda pokládal za jedny z hlavních představitelů naší literatury, k nimž se ve své tvorbě často vracel a o nichž v těchto studiích vyslovil svůj zásadní soud. Studie vznikaly v rozpětí téměř třiceti let (první je z roku 1909, časově poslední z roku 1936), v nichž Šalda procházel složitým vývojem kritika, který ani na chvíli neztrácel smysl pro skutečnost, který si však přitom uchovával své původní individualistické a idealistické východisko.

V přípravě textu jsme se přidržovali zásad a praxe ustálených v ostatních svazcích Souboru díla F. X. Šaldy, zvláště Kritických projevů. Po pravopisné stránce se řídíme Pravidly českého pravopisu z r. 1957; tam, kde tato Pravidla připouštějí dvoji pravopisnou podobu, volíme tu, která je bližší Šaldovu způsobu psaní. Mimo obvyklých úprav jazykových jsme upravili i v tomto svazku nejen citáty, ale i názvy děl nebo jednotlivých básní podle textů, kterých Šalda pravděpodobně užíval. Názvy uvádíme v náležitých vazbách tam, kde jich Šalda užívá bez zřetele k větě souvislosti (např. v *Ženci, hospodáři kosmu* místo v *Žnec, hospodář kosmu*). Označování konce veršů a strof provádíme důsledně; stejně důsledně zavádíme interpunkci v poetistických verších (Šalda konce veršů nebo strof někdy označoval, jindy ne, někdy interpunkci zaváděl, jindy nikoli). Podle kontextu jsme provedli změny na těchto stránkách:

- 107 *bouřící se m. kouřící se*
- 173 *náleží do druhé třídy m. ... do první...*
- 174 *Co ho mučí m. Co to mučí*
- 182 *až k rovníku m. až k poledníku*
- 213 *i hoří m. i boří*

Str. 9 — *Moderní literatura česká* vyšla v Praze 1909 v nakladatelství Grosmana a Svobody a v témž nakladatelství vyšlo téhož roku i „druhé, přehlédnuté vydání“. Po třetí vyšla knížka až 1920 v edici Aventinum u Otakara Štorcha-Mariena v Praze s touto poznámkou: „Na naléhání nakladatele p. Štorcha-Mariena svolil jsem, aby

vytiskl znova mou brožurku *Moderní literatura česká, dávno rozebranou. Při tom řekl jsem mu, co rozumí se samo sebou: že Moderní literatura česká jest mně práce minulosti a minulosti příležitostné — jest přednáškou, a tedy nutně fragmentem při námětu té závažnosti a důraznosti —, která leží dávno za mnou. Proto vychází v přesném doslovném otisku a bez doplňků nebo jiných změn: jest pro mne převážně dokumentem historickým. 5. listopadu 1919. F. X. Š.* Přesný a téměř doslovný otisk bylo ostatně i vydání druhé, které se od prvního liší jen v několika nepodstatných drobnostech, v nichž se třetí vydání většinou vrací opět k vydání prvnímu.

Přednášku o moderní literatuře české přednesl Šalda 7. dubna 1909 v akademickém spolku Slavia. Polemiky, které po přednášce vznikly mezi Šaldou (v Čase) a především V. Hladíkem (v Národních listech), jsou otištěny a komentovány Karlem Dvořákem v 7. svazku *Kritických projevů F. X. Šaldy*.

Str. 61 — *In memoriam Růženy Svobodové. Z prožitého a vypořizovaného. Otištěno nejprve v časopise Lípa 3, 1920 (sv. 2, str. 2—14), potom samostatně téhož roku v edici Aventinum u O. Štorcha-Mariena v Praze. Vydání samostatné je podstatně rozšířeno o dvě místa: od str. 67 (Tvorbu básnickou nepojímala jako prožitek...) na str. 70 (...stejně zákonně jako roslina.) a od str. 76 (Albert Sorel ve své krásné knize...) na str. 78 (... , který měl být teprve cele věnován olci.). Na str. 75 byla do samostatného vydání vložena slova: ... a v tom jest mně připověď... až ... posun víry a lásky živelné.*

Tvorbu R. Svobodové, s níž pojilo Šalda upřímně a vzájemně obdivné přátelství, sledoval Šalda od r. 1897, když vydala rok předtím knihy *Ztroskotáno, Povídky a Přetížený klas* (srov. *Kritické projevy 3*), až do její smrti (1. 1. 1920) a dvě větší studie o ní zařadil do knihy *Duše a dílo*. Spolu s ní (a Z. Nejedlým) redigoval „kritický list umělecký a vědecký“ *Česká kultura (1912—1913)*, po její smrti připravil k vydání pro její *Sebrané spisy*, které redigoval, svazek *Různé prózy a torsa (1924)* a její památce věnoval knihu veršů *Strom bolesti (1920)*. *Strom bolesti* i brožura *In memoriam Růženy Svobodové* se staly předmětem kritiky Arna Nováka ve *Venkově (10. 5. 1921)*. Polemiky, které vznikly, jsou otištěny *Zinou Trochovou* v 11. svazku *Kritických projevů*. Ještě r. 1934 reagoval Šalda v 6. roč. *Zápisníku* v poznámce Karel Horký a Alois Jirásek (str. 296-298) na výtku K. Horkého (v *Nedělním listě 15. 4. 1934*), že přeceňuje význam R. Svobodové. — Str. 71: *mne a paní B.* — Boženu Benešovou.

Str. 85 — *Antonín Sova. Essay*. Vydal O. Štorch-Marien v Praze 1924. Na titulní straně je nakladatelská dedikace: *Věnováno Aventinem k šedesátým narozeninám básnickým dne 26. února 1924. Závěr, třetí kapitola, byl otištěn v Literárních rozhledech 8, 1923-24 (str. 149). R. 1887 věnoval Šalda Sovovi báseň Antická tragédie (Česká Thalia 1, 1887, str. 289) a jeho tvorbu sledoval téměř pravidelně až do jeho smrti. Dva dny před básnickovými narozeninami vyšla v Českém slově (24. 2. 1924) ještě stať Dva básníci, srovnávající tvorbu A. Sovy s tvorbou J. S. Machara, který dovršil šedesátku 29. února. Ještě v Zápisníku mu věnoval rozsáhlou studii Některé problémy sovovské (6, 1933—34, str. 177-207). — Str. 87: do ... Sebraných spisů — Spisy A. Sovy vycházely za jeho života u Hejdy a Tučka 1910—1921 a jako Dílo A. Sovy v Aventinu 1922—1930; Šalda cituje střídavě podle obojího*

vydání — Str. 97: *ve své studii o Verhaerenovi* — byla otištěna jako předmluva ke knize E. Verhaerena *Mnohonásobný lesk*, kterou přeložil Fr. Tichý (Praha 1917; přetištěna v *Kritických projevech 10*).

Str. 129 — *O nejmladší poezii české*. Dvě přednášky a dvě stati. Vydal O. Girgal v Praze 1928. Přednášky byly předneseny v březnu 1928 v sále Mozartea v Praze. Stať *Dva představitelé poetismu* byla otištěna v *Nové svobodě 23. 4. 1925* (v knize je datována: Únor 1925), stať *O poetismu* v *červnu v Tvorbě 2, 1927 (str. 163—168; v knize datováno: Květen 1927)*. Výklad o *Horových Strunách ve větru* (zde str. 155—158) byl přetištěn s drobnými úpravami ve *Fučíkově Kmeni 2, 1928 (str. 70—71)*. Šaldovy články o generaci *Wolkrově a Nezvalově* i polemiky, které o svůj vztah k mladým vedl, jsou otištěny a komentovány ve 12. svazku *Kritických projevů*. Polemiky s kritiky knižního vydání (F. Götzem, J. B. Čapkem aj.) vedl Šalda již ve svém *Zápisníku (1, 1928—29)*. — Str. 137: *napsal na jeho smrt krásnou Tryznu* — *Panychida* v příloze *Lidových novin Večery 14. 9. 1912* (knižně v *Nových zpěvech 1918*). Str. 188: *Nemám... Teigova manifestu* — jeho článek *Poetismus* v *Hosta 3, 1923—24 (str. 197—204)*. Str. 199: *napsal jsem do jednoho fejetonu* — miněn fejeton *O úpadku literatury* — i mnohých věcí jiných... v *Tribuně 31. 12. 1922 (viz Kritické projevy 12)*.

Str. 201 — *Mácha snivec i buič. Vyšlo v nakladatelství Melantrich v Praze 1936*. Str. má na 5. straně poznámku: *Prosloveno na máchovském večeru v Národním divadle v Praze 22. května 1936*. Rok stého výročí básníkovy úmrtí dal Šaldovi podnět k několika statím o Máchovi, o němž po prvé psal r. 1895 při posudku studie M. Zdziechowského (srov. *Kritické projevy 2*): V únoru 1936 otiskl ve svém *Zápisníku (8, str. 155—159) článek Hoříčské semeno Máchovo*, tam koncem roku 1936 rozebral vztah surrealistu k němu (*Mácha v pojetí surrealistickém*, roč. 9, str. 81-89 a 143—145) a v únoru následujícího roku otiskl rozsáhlý posudek o máchovských monografiích (*Z nové literatury máchovské*, str. 146—157) a napsal obšírnější studii *O krásné próze Máchově* pro sborník *Pražského lingvistického kroužku Torso a tajemství Máchova díla (1938; dřív vyšlo v 11. sv. Díla F. X. Šaldy vydaného Melantrichem 1937)*. O své přednášce, respektive o jejím tisku, psal 19. 7. 1936 v *Mariánských Lázních* Fr. Chudobovi do Brna: „Ten Mácha měl by mistry vypadat trochu jinak. Jsou tam partie, které volají po prokreslení nebo po dokumentaci, ale nechal jsem to v tom abruptním stavu, aby to bylo také trochu dokumentem a datem. K lečemus bych měl chuť se vrátit... Zbude-li času, např. k Máchovu pojetí přírody.“ (Listy o poezii a kritice. *Vzájemné dopisy F. X. Šaldy a F. Chudoby. 1945, str. 178.*) — Str. 203: *Jeho příchod byl ... charakterisován jako „zrození básníka“* — F. V. Krejčím v knize *Zrození básníka, Úvod do české literatury (1907)*. Str. 209: *Spojovat Máj s baladami Hněvkovského* — tak činil především Ant. Procházka v *článcích Hněvkovský a Mácha (Listy filologické 1914), Hněvkovského balada Vnislav a Běla (tamže 1921) a jinde*.

Str. 217 — *O naší moderní kultuře divadelně dramatické*. Vydal po Šaldově smrti v prosinci 1937 O. Girgal z rukopisu (psaného na stroji s četnými rukopisnými doplňky), podle něhož otiskujeme text i my. Stať vznikla v roce 1933

a byla zamýšlena jako úvod k Dějinám Národního divadla (vyšly v 6 svazcích 1933—1936). Šalda byl o tuto stať požádán, ale protože redakci nevyhovovalo jeho pojetí a především jeho stanovisko k soudobým poměrům v našem divadelnictví, vyžádal si stať zpátky. V korespondenci s O. Girgalem je o tom tato zmínka: „Já si dám práci, abych něco podstatného a platného a také pro přítomnost směřodatného řekl, a oni by chtěli 4 stránky — frází a lyrické blouznění nebo fantazírování a filosofování do vzduchu. Řekl jsem, že takové úvodníky à la Nár. politika nepiši; a že nelíbí-li se jim můj článek, ať mi jej jen vrátí — otisknem si ho v Zápiscíku... Četl jste přece ten můj článek? Je tam něco urážlivého nebo nedoloženého a neprokázaného?“ (29. 9. 1933). V prosinci 1933 v článku *Národní divadlo a česká divadelní kultura* v 6. roč. Zápiscíku (str. 72-83) vytýkal všem projevům k padesátému výročí otevření Národního divadla příliš oslavný charakter, který soudobé situaci divadla nepomůže: „Já — starý frondér — soudím naopak, že všechny ty oslavy nemohou přinést žádného užítku, nepřivedou-li nás ke kritickému zamýšlení se nad minulostí a přítomností a ke kritickému vztýčení nové opravené směrnic pro budoucnost...“ (Str. 72.) Podává pak stručnou charakteristiku divadelní kultury za posledních padesát let a pro přítomnost dodává: „Česká dramatická kultura potřebuje nového Smetany, jemuž nebylo rozporu mezi uměním a lidovostí, který utkával svými díly právě ten cit společenskosti dnes tak ochotný.“ (Str. 83) — Str. 221: *jeden literární historik* — Arne Novák ve svých Přehledných dějinách literatury české (od vydání z r. 1910). Str. 224: *sympaticky vltá Palacký* — v soukromém dopise Turinskému a v neuveřejněném posudku (obojí otištěno až v Radhostu 1, 1871, str. 426—433). Čelakovský se o ní pochvalně zmiňuje v dopise Kamarýtovi z 25. 3. 1821 (srov. Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 1, str. 81). Str. 225: *jako plagiátora demaskoval ho již Hálek* — v článku Kterak Josef Jiří Kolár umí „skládati“ původní drama, Národní listy 9., 11., 14. a 16. 7. 1874 (v Sebraných spisech, sv. 11, 1920). Jaroslav Kamper psal o Kolárovi v Obzoru literárním a uměleckém 1902, J. Arbes v knize Z galerie českého herectva 1 ve stati J. J. Kolár v době uměleckého vývoje (Sebrané spisy, sv. 30, 1911). O Kolárových básních psal Vrchlický v Lumíru 7, 1879 (str. 240). Str. 234: *byly sehrány čtyři hry ruské* — Ostrovského Les se hrál až v r. 1888. Str. 241: *ve svých... Diplomatech* — Námluvy čili škola diplomacie.

RUDOLF HAVEL.